

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΟΥ (ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ)

ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ: ΑΘΗΝΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΕΠΙΜ.-ΕΙΣ., *ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ*, ΜΤΦΡ. ΠΕΛΑΓΙΑ ΜΑΡΚΕΤΟΥ, ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΜΗΛΙΩΝΗ, ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΤΣΕΚΕΝΗΣ, ΝΗΣΟΣ, ΑΘΗΝΑ, 2006

ΠΟΘΗΤΗ ΧΑΝΤΖΑΡΟΥΛΑ*

* Η Ποθητή Χαντζαρούλα είναι ιστορικός και διδάσκει στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Η συλλογή δοκιμών σύγχρονης φεμινιστικής θεωρίας που επιμελήθηκε η Αθηνά Αθανασίου εστιάζει σε συζητήσεις και προβληματισμούς που απασχόλησαν τη φεμινιστική θεωρία τις δύο τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Η εισαγωγή της επιμελήτριας, μέσα από την κριτική διαπραγμάτευση των σημαντικότερων αναζητήσεων του δεύτερου κύματος του φεμινισμού και της ανασύνθεσης και επεξεργασίας εννοιών και νέων όρων του φεμινισμού μετά το δεύτερο κύμα, δημιουργεί το θεωρητικό, εννοιολογικό και επιστημολογικό πλαίσιο, ώστε να γίνει κατανοητή η πολλαπλότητα της φεμινιστικής θεωρίας και να αναδειχθεί ο διάλογος που αναπτύσσεται από τις συγγραφείς των δοκιμών της ανθολογίας.

Η εισαγωγή επιχειρεί καταρχάς, μια γενεαλογία των κεντρικών ερωτημάτων, εννοιών και όρων του φεμινιστικού κινήματος τις δύο τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τις ασυνέχειες, τις εντάσεις και τις αναμοχλεύσεις της διαπραγμάτευσης εννοιών, προσεγγίσεων και ερμηνευτικών πλαισίων, την ανάνεωση του στοχασμού πάνω στη σχέση των μορφών καταπίεσης με τους τρόπους αντίστασης και την ανάδυση νέων εννοιολογήσεων της ταυτότητας, την περιθωριακότητα

και τη γραφή. Η ιστορικοποίηση και η ανίχνευση της συγκρότησης του πολιτικού υποκειμένου του φεμινισμού, καθώς και η τοποθέτησή του στο πλέγμα σχέσεων εξουσίας, η θεωρητικοποίηση της «κοινής εμπειρίας των γυναικών» ως μεταβλητή, συγκυριακή, λογοθετική κατηγορία, η αποσταθεροποίηση διχοτομιών και η αποδόμηση της ιεραρχικής διχοτομικής κατασκευής που ανάγει την έννοια της ισότητας ως αντίθετη της διαφοράς, η αμφισβήτηση της υποστασιοποίησης του σώματος, ο επανορισμός του σώματος πέρα από το συμβολικό σύστημα των διχοτομικών καρτεσιανών επιστημολογιών, η προβληματοποίηση του ανθρώπινου, η κριτική στον αφηρημένο ανθρωπισμό σηματοδοτούν τον επαναπροσδιορισμό των επιστημολογικών διακυβευμάτων του τρίτου κύματος του φεμινισμού.

Η φεμινιστική θεωρία, η οποία προσδιορίζεται ως πολιτική φιλοσοφία και πολιτισμική κριτική, είναι προπάντων αναστοχαστική. Η προβληματοποίηση των όρων της έμφυλης διαφοράς, η αποδόμηση και η ιστορικοποίησή τους αναδεικνύουν την επιθυμία κριτικής του ίδιου του πεδίου ως καταστατική αρχή της ύπαρξής του. Σε αυτό το πνεύμα, η επιμελήτρια προτείνει μια ιστορία της φεμινιστικής θεωρίας των δεκαετιών του 1980 και του 1990 ως ιστορία διαρκούς και συστηματικής αναθεώρησης, εκ-κέντρωσης και αποδόμησης των ίδιων των όρων και των αναλυτικών κατηγοριών του φεμινιστικού λόγου (σ. 14). Ο στοχασμός πάνω στο πεδίο του πολιτικού και η κατανόηση όρων της κοινωνικής διαφοροποίησης ως διαδικασιών που επιτελούνται ανοίγει το δρόμο για έναν φεμινιστικό λόγο που έχει συνείδηση των εννοιών της εμπειρίας και της διαφοράς που ο ίδιος παράγει.

Τα κείμενα συνιστούν διεπιστημονικά πεδία αλλά και η ίδια η ανθολογία αποτελεί ένα διεπιστημονικό εγχείρημα. Οι πολλαπλοί τρόποι με τους οποίους τα κείμενα αρθρώνονται σε ενότητες και συνδιαλέγονται μεταξύ τους αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα της ανθολογίας. Οι φεμινίστριες θεωρητικές της ανθολογίας αναλύουν όψεις του φύλου και της σεξουαλικότητας μέσα από διαφορετικές οπτικές, αντλώντας από την ψυχανάλυση, τη λογοτεχνική κριτική, την πολιτική οικονομία, την πολιτισμική κριτική, τη μεταδομιστική θεωρία, τις μετααποικιακές σπουδές, τη θεωρία της επιτελεστικότητας, τις σπουδές της σεξουαλικότητας. Η ανθολογία αναδεικνύει τους τρόπους με τους οποίους πεδία και αντικείμενα μελέτης που θεωρούνταν περιθωριακά παρέχουν κρίσιμες αναλύσεις για μείζονα επιστημολογικά ζητήματα και έννοιες, όπως η ταυτότητα, η πολιτική, η εξουσία, η κατασκευή, το υποκείμενο.

Η ανθολογία δίνει ιδιαίτερο βάρος στη συνάντηση της φεμινιστικής θεωρίας με την ψυχανάλυση και τις κριτικές σπουδές της φυλής, θεωρώντας ότι αναδύονται νέες δυνατότητες διερεύνησης του φύλου, της υποκειμενικότητας, της ταυτότητας, της πολιτικής πράξης και της πρακτικής της γραφής. Η κριτική στην έννοια του υποκειμένου της δυτικής μεταφυσικής ασκείται από πολλαπλές θέσεις και διαφορετικά πεδία. Η μετααποικιακή φεμινιστική θεωρία ασκεί κριτική στην εννόηση του υποκειμένου στο κανονιστικό μοντέλο της δυτικής ιμπεριαλιστικής ηγεμονίας όχι από τη θέση μιας ιδιαιτερότητας –η οποία δεν αποσταθεροποιεί ούτε αποδομεί αλλά

συγκροτεί το τυπικό δείγμα– αλλά μιας εννόησης της διαφοράς που υπονομεύει την ίδια την ιδέα της ταυτότητας και νοείται ως κρίσιμη διαφορά από τον εαυτό (σ. 437, 443). Παράλληλα, η ψυχαναλυτική κριτική του ομόκεντρου υποκειμένου που συνέβαλε στη μετατόπιση της αναλυτικής έμφασης από το ουσιακό και σταθερό είναι της ταυτότητας στην υποκειμενικότητα ως αδιάκοπη διαδικασία συγκρότησης. Η έννοια της ταύτισης ανοίγει επίσης ένα δρόμο προς την προβληματοποίηση της έννοιας της ταυτότητας, η οποία προσλαμβάνεται ως διαρκής και αμφίσημη διαδικασία ταύτισεων και απο-ταύτισεων.

Ταυτόχρονα, αμφισβητείται η τάση καθολικότητας του φεμινισμού μέσα από την κριτική των έγχρωμων φεμινιστριών στο ναρκισσιισμό και το ρατσισμό του φεμινισμού. Η αναγνώριση των διαφορετικών θέσεων των υποκειμένων στο πλαίσιο της ρατσιστικής πατριαρχίας και η εξέταση αυτού του λογοθετικού πλαισίου αναφοράς, καθώς και των συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών παραγωγής και αναπαραγωγής οδήγησαν στην παραδοχή ότι μια επαρκής φεμινιστική θεωρία για το φύλο πρέπει να είναι θεωρία της διαφοράς της φυλής και του φύλου συγχρόνως.

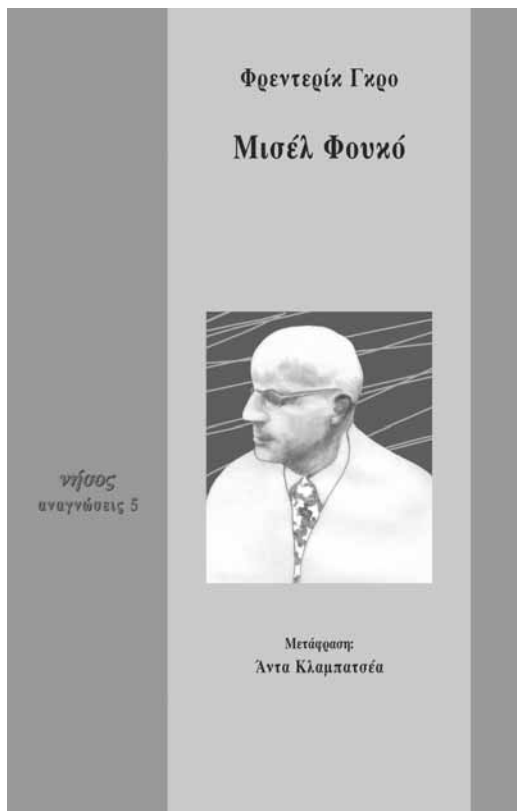
Η δέσμευση της επιμελήτριας να αντιταχθεί σε κάθε διχοτομική, εύκολη, δυϊστική ανάγνωση του φεμινισμού, πραγματοποιείται και στην οξυδερκή ανάλυση της πολλαπλότητας και πολυπλοκότητας του λεγόμενου «γαλλικού φεμινισμού» και στη λεπτή και πρωτότυπη ανάλυση του ρεύματος της διαφοράς που δοκιμάζει τα όρια και τις δυνατότητες μιας «αποδομητικής επανιδιοποίησης της ουσιοκρατίας». Μια σημαντική συμβολή της εισαγωγής είναι και η θεωρητική διαπραγμάτευση της εννοιολόγησης της έμφυλης ταυτότητας ως παραστασιακού επιτεύγματος της Judith Butler, που σηματοδοτεί τη μετατόπιση από τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής του φύλου στη θεωρία της επιτελεστικής υλοποίησης του φύλου. Ανιχνεύοντας τις διαδικασίες που οριοθετούν την επικράτεια της υλικότητας του σώματος και την εγκαθίδρυσή της ως καθεστώτος αλήθειας, ανασκευάζεται η κριτική στον Μισέλ Φουκώ ότι το υποκείμενο και η εμπρόθετη δράση συνθλίβονται από τις πειθαρχικές τεχνολογίες δείχνοντας ότι, καθώς το φύλο επιτελείται, αναλαμβάνεται και γίνεται αντικείμενο ιδιοποίησης από υποκείμενα, η ταύτιση είναι ταυτόχρονα και κοινωνικά περιορισμένη και ανοιχτή σε ανασημάνσεις. Διαπιστώσεις κρίσιμες για τη δυνατότητα αμφισβήτησης της υποστασιοποίησης του φύλου αλλά και για τη δυνατότητα πολιτικής δράσης χωρίς την προϋπόθεση ενός παγιωμένου και ουσιακού πολιτικού υποκειμένου.

Η εισαγωγή αλλά και η επιλογή των δοκιμίων δεν αποσκοπεί σε μια υποτιθέμενη συνολική παρουσίαση των φεμινιστικών προσεγγίσεων αλλά αναδεικνύει τις αναζητήσεις που εστιάζουν το αναλυτικό και πολιτικό ενδιαφέρον τους στην υπέρβαση υποστασιοποιημένων κατηγοριών, στην αποδιάρθρωση της κυριαρχικής αυτο-παρουσίας του ανθρωπιστικού υποκειμένου της νεωτερικότητας, στην αποσταθεροποίηση της διχοτομίας δημόσιο-ιδιωτικό, στην ανίχνευση της εγκαθίδρυσης του διπολικού σχήματος του φύλου ως καθεστώτος αλήθειας στο πολιτισμικό πλαίσιο της δυτικής μεταφυσικής.

Μια τέτοια έμφαση στη συντριβή της κυριαρχικής υποκειμενικότητας, στην κριτική εξέταση της κατηγορίας «γυναίκα» και στην αποσταθεροποίηση της έμφυλης διχοτομικής οντολογίας εμπεριέχει την ενεργό δέσμευση για κοινωνική αλλαγή και αποτελεί μια δύναμη ανατρεπτική πολιτική πράξη. Η ανθολογία επιτυγχάνει πάνω από όλα το στόχο της να αναδείξει ότι η θεωρία στη φεμινιστική της έκφανση είναι πολιτική, απαντώντας μέσα από την εισαγωγή και τα κείμενα της ανθολογίας στις ανησυχίες κάποιων φεμινιστριών ότι η προβληματοποίηση του υποκειμένου του φεμινισμού μέσω της αποδόμησής του και της ανάδειξης των σχέσεων εξουσίας και αποκλεισμών που το συγκροτούν, καθώς και η πολιτογράφηση των σπουδών του φύλου στο χάρτη των νόμιμων πεδίων ακαδημαϊκής γνώσης αποδυναμώνει την ανατρεπτική δυναμική του φεμινισμού. Όπως υποστηρίζει η Judith Butler,

«πρέπει να σκεφτούμε πόσο μάταιο είναι ένα πολιτικό πρόγραμμα που επιδιώκει να μετασχηματίσει ριζικά την κοινωνική κατάσταση των γυναικών χωρίς να έχει ξεκαθαρίσει προηγουμένως εάν και κατά πόσον η κατηγορία 'γυναίκα' είναι κοινωνικά κατασκευασμένη με τρόπο που το να είσαι γυναίκα σημαίνει εξ ορισμού ότι βρίσκεσαι σε κατάσταση καταπίεσης» (σ. 389-390). Τα ζητήματα που θέτει η φεμινιστική θεωρία ως πολιτική πρακτική και ως πεδίο λόγου απασχολούν όχι μόνο το φεμινιστικό κίνημα αλλά αποδεικνύονται καίρια με την πρόσφατη θεσμοποίηση των σπουδών του φύλου στην Ελλάδα. Η μετάφραση των κειμένων συμβάλλει και αυτή με τη δημιουργική, συνεπή και εύστοχη απόδοση όρων στη διεξαγωγή και στον επαναπροσδιορισμό των όρων αυτού του διαλόγου στα ελληνικά επιστημονικά συμφραζόμενα.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΗΣΟΣ

Φρεντερίκ Γκρο
Μισέλ Φουκό

«Ας θυμηθούμε, επιγραμματικά, τι εννοούσε ο Φουκό όταν μιλούσε για τη μοντέρνα αποστολή του φιλοσοφείν: καταγγελία των αθέατων σχέσεων εξουσίας, δημιουργία αντιστάσεων, δυνατότητα να εκφραστούν οι φωνές που καταπνίγονται, παραγωγή αληθινών γνώσεων που να μπορούν να αντιταχθούν στους κυρίαρχους τρόπους διακυβέρνησης, δυνατότητα επινόησης νέων μορφών υποκειμενικότητας, πρόκληση να ενεργοποιήσουμε τις ελευθερίες και τις δυνατότητες δράσης μας, ανάδειξη της ιστορικότητας των συστημάτων γνώσης, κατάδειξη ότι τίποτα δεν είναι μοιραίο, και εντέλει και οπωσδήποτε τη δυνατότητα να αλλάξουμε τη ζωή μας».

Το βιβλίο του Γκρο αποτελεί μια εξαιρετική εισαγωγή στο έργο του Φουκό, πιστή στο πνεύμα της φιλοσοφίας του και προκλητική ως ανάγνωση, τόσο για τον ειδικό όσο και για τον αμήτο.